

ın GİRİTLİ Yasemin & COBAN Savaş,
(ider.), Popülizm ve Medya, Ayrıntı
Yay., 2023, s. 375-463

Otoriteryen ve Popülist Dönemde Azınlık Kimliğini Savunmak Nor Zartonk ve Avlarenos Örneğinde Ermeni ve Yahudi Gençlerinin Sosyal Medya Platformları

Süheyla Yıldız¹ & Hakan Yücel²

Giriş

Cumhuriyet tarihini boyunca dışlayıcı fiziksel ve sembolik şiddete maruz bırakılarak görünmez olmaya zorlanan Türkiye'nin gayrimüslimleri, uzun bir dönem devletin otoriter yapısını en yakından hissedilen, dışlayıcı popülist politikalar tarafından en çok hedef gösterilen ve bu nedenle içe kapanan kimlik grupları olmuşlardır. Memur olmak için "Türk" olma şartını getiren 1926 Memurin Kanunu, 1934'de "Trakya Olayları" adı verilen pogromlarda Yahudilerin eşzamanlı olarak Trakya'nın çeşitli kent ve kasabalarında tacizlere uğrayıp mülkleri yağmalanarak kovulmaları, gayrimüslimlerin ekonomide varlıklarında çöküş yaratan 1942 Varlık Vergisi, sadece gayrimüslimlerden farklı yaş gruplardan insanların kendilerine silah

1. Dr.

2. Doç. Dr.

verilmeksizin askere alınmaları anlamına gelen 20 Kur'a Askerlik kararı, başta Rumlar olmak üzere gayrimüslimlere, onların evlerine, işyerlerine, dini mekânlarına saldırıların yaşandığı pogrom olan 6-7 Eylül 1955 Olayları nedeniyle Gayrimüslimlerde eşit yurttaş görülmedikleri ve kimlikleri nedeniyle tehdit altında oldukları inancı pekişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra kurulan yeni Cumhuriyet'te Türk vatandaşlığı, Anayasada belirtilen ve dolayısıyla teoride hedeflendiği gibi paylaşılan yurt ya da dahil olunan siyasi birlik üzerinden değil, pratikte "Türklük: Türk dili, Türk kültürü, Müslüman kökenli olmak" üzerinden kurulmuştur.³ Devlet, Türklüğü toprağa bağlılıkla tarif edilen yurttaşlıkla edinilebilir bir değer olarak görememiştir.⁴

Asimile olma çabasının dahi işe yaramadığını gören, "Türkleştirici politikaların" ve algının mağdurları olan gayrimüslimler 1990'lara kadar genel olarak içe kapalı – tabii gayri- resmî bir şekilde göçe zorlandıklarından dolayı gittikçe sayıları azalarak – bir "kapalı cemaat yaşamına" itilmiş oldular. Burada "içe kapama"dan kasıt; eşit yurttaşlık haklarından faydalanamadığını görüp sessiz kalarak siyasi işlere karışmamak, fazla görünür olmamak ve dolayısıyla cemaat içinde yaşamaktır. Ermeniler ve Yahudiler bugün hâlâ yabancı görüldüğü "Nereden geldiniz", "İsrail, sizinkiler", "Ermenistan'a dönmeyi planlıyor musun" gibi sorularla karşılaşmaları için 1990'lı yıllarda birbirlerinden farklı bir motivasyonla başlatıp yürüttükleri "kimliklenerek entegrasyon" stratejilerini sürdürmektedirler.⁵

3. Bkz. Ayhan Aktar, *Vartik Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2006; Rıfat N. Bali, *Azınlıkları Türkleştirme Meselesi? Ne idi? Ne Değildi?*, İstanbul, Libra Yayınları, 2014; Rıfat N. Bali, *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkleştirme Sertüveni (1923-1945)*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2010; Ahmet Yıldız, *Ne Mutlu Türkün Diyebileceği* "Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)", İstanbul, İletişim Yayınları, 2010; Soner Çağaptay, "Kemalist dönemde göç ve iskan politikaları: Türk kimliği üzerine bir çalışma", *Toplum ve Bilim*, no: 93, Yaz 2002, s. 218-239; Tanıl Bora, "Türk Milliyetçiliği ve Azınlıklar: Azınlıklar ekaliyetler, sığınatlar...", *Toplumsal Tarih*, No: 117, Eylül 2003, s. 80-85; Birol Çaymaz, "Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde halklık tartışmaları", *Bilgi ve Bellek*, No: 4, 2005, s. 173-185; Hamit Bozarslan, *Histoire de la Turquie: De l'Empire à nos jours*, Paris, Éditions Tallandier, 2013.

4. Soner Çağaptay, *Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik: Türk Kimidir?*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

5. Bkz. Süheyla Yıldız, *En Quete de Reconnaissance: Les Juifs et les Arméniens en Turquie Contemporaine*, İstanbul, Libra Yayınları, 2020. Ayrıca bkz. Yücel H. Yıldız, S. (2015), "Kimliklenerek Toplumla Bütünleşme: Türkiye'deki Ermeni ve Yahudi Örgütlenmeleri Aktörlerinin Kimlik Algıları ve Stratejileri", *Alternatif Politika*, Cilt 7, Sayı: 3, Ekim 2015, s. 564-619

Ermenilerin kimlik stratejisini 1990'lardan itibaren Agos gazetesi, *Nor Zartank* gençlik örgütlenmesi, Ermeni hemşeri dernekleri gibi örgütlenmeler yürütürken Yahudilerinkini ise sırasıyla 500. *Yıl Vakfı*, *Şalom*, *Avlaremaz* yürütmüştür.

Yahudi ve Ermenilerin eşzamanlı olarak kimliklerini tanıma ve koruma çabaları, Türkiye'de kimlik hareketlerinin yükselişe geçtiği 1990'lı yıllarda başladı. Kimlik tartışmalarının tabu olmaktan çıkıp kamuyunda tartışılmaya başlanması, kültürel kimliklerin örgütlenmesi, gayrimüslim gruplar için de örnek oldu. 1990'lı yıllar boyunca "Yeni Toplumsal Hareketler" içinde değerlendirileceğimiz, Türkiye'deki farklı kimlik hareketlerinin yükselişe geçiş kamuyunda mesru ve önemli tartışma alanları oluşturduğunu gözlemliyoruz. Bu süreçte, kimlik hareketlerinin birbirlerinden etkilendiklerini, bazı benzer özellikler gösterdiklerini de akademik yazın özellikle belirtmektedir.⁶

1990'lı yıllarda gayrimüslim gruplar içe kapamamanın dala fazla baskı ve önyargıya yol açtığını tespit ederler. Bu nedenle, kimlik tartışmalarının başladığı bir toplumsal zeminden de faydalanarak içe kapama sürecinin terk edilip geniş topluma kimliğin tanıtılması çabaları başladı. Bunun yanı sıra 2000'li yıllardaki AKP Hükümetlerinin açılım politikaları da gayrimüslim azınlıkların dışı açılma sürecine ivme kazandırdı. Yeni kuşaklar bu açılım ortamının içinde doğdular. Ancak 2010'lu yıllarda doğrudan gayrimüslim azınlıkları etkileyen bir dönüşüm yaşandı. Bir önceki dönemdeki azınlıklara yönelik "açılımlar"la belirlenmiş görece çoğunlukçu anlayışın yerini alan bir otoriter-popülist anlayışın ağır bastığı görülmeye başlandı. Bilindiği gibi sağ popülizm halk egemenliğini "milli egemenlik" olarak anlayıp bunu sadece "milli" olanların hakkı olarak görmekte. Bu bakış açısı, göçmenleri, azınlıkları dışlayan bir "halk" inşa etmekte, sorunlar karşısında devasa yetkilerle donatılmış güçlü liderlik önermektedir. Dolayısıyla 2010'lu yıllardan bugüne gayrimüslim gençlik hareketlerinin bağlamını anlamak için popülizm, özellikle de sağ popülizm üzerine bir parantez açmak gerekmektedir.

6. Seda Şimşek, "New Social Movements in Turkey Since 1980", *Turkish Studies*, Cilt 5, No: 2, Yaz 2004, s. 111-139.

Sağ Popülizm Üzerine

Popülizm konusundaki literatürü, farklılaşan iki temel yaklaşıma ayırmak mümkündür. Daha eklektik olan ve ayaklarını değişik disiplinlere basan “çok alanlı” (*multi-domain*) yaklaşımlar, popülizmi belirli toplumsal ve ekonomik koşulların üst üste binmesinin bir ürünü olarak görmektedir. Daha dar “tek-alanlı” (*single-domain*) yaklaşımlar ise tek bir disiplinin çerçevesinden popülizme bakmakta ve kavramı temel olarak siyasi söylemlerin ve stratejilerin çerçevesinde değerlendirmektedir.⁷

Müller, seçkin karşıtı olmanın yanı sıra popülistlerin çoğulculuk karşıtı olmalarına örnek olarak Erdoğan’ın bir parti kongresinde “Biz halkız, siz kimsiniz?” açıklamasını örnek verir. Müller’e göre popülist mantık, popülist partileri desteklemeyenlerin erdemli ve ahlaklı olarak tanımladıkları halkın parçası olmayacağını ima eder ve biz %99 değil biz %100üz derler.⁸

Mouffé’a göre tüm popülizmler tatmin olmayan talepleri birleştiriyor olsa da sağ ve sol popülizmler “biz” ve “onlar”ı farklı tanımlamakta ve talepleri birleştirme faaliyetini çok farklı şekillerde yapmaktadırlar. Sağ popülizm halk egemenliğini “milli egemenlik” olarak anlayıp sadece “millî” olanların hakkı olarak görmektedir, mesela göçmenleri dışlayan bir “halk” inşa etmektedir.⁹

Dünyadaki birçok örnekte olduğu gibi Türkiye’de popülizm neredeyse tüm kesimleri kapsamaktadır. Politik popülizmin Türkiye’deki sürümünde öteden beri Türk ulusunun, Türkiye’nin ve dinsel değerlerinin “büyük bir tehlike” ile karşı karşıya olduğunu ve çoğu kez “dış kaynaklı” olan bu tehlikenin ancak güçlü bir liderin liderliğinde birleşerek önlenileceği öne sürülür. Bunun yanı sıra, Türkiye’yi ve Türk ulusunu yıkmak için uğraşan “güç ya da güçler” çoğu kez adlandırılmaz çünkü belirsizlik tehlikeyi daha da artıran bir etmendir.¹⁰

Türkiye siyaseti üzerine literatürde popülizmin büyük oranda istisrarlılık gösteren üç tür kullanımından söz edilebilir: Erken Cumhuriyet’in ideolojik mühendislik denemeleri, çok partili dönemin ithal ikameci rejiminin siyasi çerçevesinin tanımlanması ve

7. Baykan Toygar Sinan, “Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları”, *Mülkiye Dergisi*, 2017, 41 (1), s. 162.

8. Jan-Werner Müller, *What is populism?*, University of Pennsylvania Press, 2016, s. 9.

9. Chantal Mouffé, *Pour un populisme de gauche*, (ed), Albin Michel, 2018, s. 22-24.

10. Onur Bilge Küla, “Politik popülizm dili neden ve nasıl araçlaşıyor?”, *Folklor/edebiyat*, Cilt 25, Sayı 100, 2019/4, s. 811.

patronaj ve merkez sağ çözümlenmeleri.¹¹ Türkiye siyaseti üzerine literatürde eğilim, popülizm kavramının bir dizi sıfatla “vakaya özgü” hale getirilmesidir. Bu kapsamda Türkiye siyaseti üzerine literatürde rastlanan ifadelerden “muhafazakâr popülizm”, “dinsel-moral popülizm”, “İslami popülizm”, “seküler popülizm”¹² bizim metnimiz çerçevesinde öne çıkmaktadır.

Zafer Toprak’a göre 20. yüzyılın başından itibaren popülizm için uygun bir ortam oluşmaya başlıyor. Bu bir süre (1908-1950) “entelektüel popülizm” olarak devam etmiştir. 1950 sonrasında popülist yönelimler Batıdaki örneklerle uygun bir şekilde, demokratikleşme süreci gereği de olarak “siyasal” nitelik kazanmıştır bu niteliği ile günümüze kadar sürmüştür.¹³

1950-1970 arasında genel olarak merkez-sağ partiler tarafından popülist siyaset dili etkin olsa da 1970’li yıllarda bir çeşit “sol popülizm”in ortaya çıktığını da görmekteyiz. Türkiye’de sol ve sosyalist hareketlerin her zaman seçkin olduğu yönünde yaygın kanaate karşın 1970’lerin ikinci yarısında başarılı kitle seferberliği solda “popülist söylemin” önemine işaret eder.¹⁴

1980-2000 arasında siyaseti elitist, çoğulcu ve Millî Görüş Hareketi’nin ortaya koyduğu İslamcı popülist siyasi aktörlerin mücadelesine tanıklık etmiştir. Devletçi ideolojinin dönüş yaşadığı 2000’li yıllarda popülist ve çoğulcu siyasi aktörlerin önemli bir kısmı ittifağa giderek Kemalist bürokratik-entelektüel elitizmine siyasi bir alternatif çıkarmışlardır.¹⁵

Devlet karşısında toplumun ve ekonominin iyice baskın hale geldiği 2010’lu yıllarda ise öncelikle popülist siyaset ile çoğulcu siyasetin kışmasına sahne olunmuş ancak zamanla popülist siyaset ağır basarak tüm siyasi aktörleri belirleyen bir konuma yükselmiştir. Türk siyaseti 2010’lu yıllardan itibaren peyderpey karşıt iki popülizmin mücadelesince belirlenmeye başlamıştır. Muhafazakâr ve seküler söylemler etrafında üretilen siyasi özneler, millî iradenin siyasetin meşruiyet zemini olduğunda uzlaşmanın yanı sıra aynı zamanda

11. Baykan T S (2017). Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları. *Mülkiye Dergisi*, 41 (1), s. 164.

12. Baykan T S (2017). a.g.y., s. 178.

13. Ayrıntılar için bkz. Zafer Toprak, “Popülizm ve Türkiye’deki boyutları”, *Tarih ve Demokrasi – Tarih Zafer Toprak’a Armağan*, İstanbul, Cem Yayınları, 1992, s. 42-65.

14. Baykan T S, “Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları”, *Mülkiye Dergisi*, 2017 41 (1), s. 171.

15. Ali Aslan, “Türk siyasi hayatında yeni dönem: Sektörler versus muhafazakâr popülizm”, *Muhafazakâr Düşünce Dergisi*, 2019, s. 116.

devlet iktidarının sembolik olarak boş olduğu ya da kimseye ait olmadığı ilkesini benimsemişlerdir. Millî iradenin ne arzu ettiği ya da milletin ne olduğu konusundaki görüş farklılığı etrafında seçtilleren siyasi mücadele, popülist dönemin ayrıt edici özelliğini oluşturmaktadır.¹⁶ Günümüzde Türk siyaseti ilk defa iki rakip popülizmin, iki popülist blokun (sektör ve muhafazakâr özneler) çatışmasının iktidar ilişkilerini belirlediği bir mücadele sahne olmaktadır.¹⁷

Taşkın'a göre günümüzde sağ popülistlerin tek somut önerisi devasa sorunlar karşısında devasa yetkilerle donatılmış güçlü liderlikten ibarettir. Türkiye sağ, devletçi-milliyetçi alana sıkışmayı veya Soğuk Savaş döneminden bu yana sürdürdüğü demokratik başlayan ama otoriterlikle sonuçlanan merkez sağ anlayışını aşmak zorundadır.¹⁸

Avlaremaz ve Nor Zartont'un Oluştugu Siyasal-Toplumsal Bağlam Üzerine

Avlaremaz ve *Nor Zartont* örnekleri hâlâ içinde bulunduğumuz güçlü sağ popülizmin egemen olduğu dönemin, bu popülizmle mücadele eden, bunu aşma gayretindeki gruplara yakın gayrimüslim gençlik hareketleridir. 2010'lu yıllar öncelikle popülist siyaset ile çoğulcu siyasetin kışmasına sahne olmuştur. Bu dönemde hükümetin otoriterleşen yapısı, dışlayıcı bir popülizmin egemen olmaya başlamasının, antisemitizmin, azınlık düşmanlığının ve nefret söyleminin yeniden yükselişinin önünü açtı. Ana akım medyanın da bu süreçte popülist anlayışla azınlık karşıtı nefret söylemine ortam hazırlaması, gayrimüslim azınlık gruplarında tedirginliğe ve bu kez gençler öncülüğünde kimlik mücadelesinde yeni bir sürece girilmesine neden oldu. Böylece, dışlayıcı popülizme teslim olan medyada muhalif seslerin bastırıldığı, sosyal medyada nefret söyleminin yaygınlaştığı ama öte yandan yine sosyal medya sayesinde alternatif medyanın da olduğu ortamda azınlık gençlerinin seslerini duyurmak ve popülist politikalarla, medya-sosyal medya aracılığıyla yayılan nefret söylemiyle mücadele etmek için sosyal medya platformlarını kullandığını görmeye başladık.

16. Ali Aslan, "Türk siyasi hayatında yeni dönem: Sektörler versus muhafazakar popülizm", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 2019, s. 117.

17. Ali Aslan, a.g.y., s. 118-119.

18. Yücel Taşkın, "Popülizm tartışmaları üzerinden son yerel seçimleri anımsamak", 12 Aralık 2019, <https://www.birkitimdergisi.com/hatfalik/9838/populizm-tartismalari-uzerinden-son-yerel-secimleri-animsamak#XIO-Algazak>

Azınlık gençlerinin örgütlediği kimlik hareketleri sosyal medya merkezlidir. Özellikle ele aldığımız iki örnek, Ermeni gençliğinin kimlik hareketinden *Nor Zartont* ve Yahudi gençliği kimlik hareketinden doğan *Avlaremaz* sosyal medyayı yoğun bir şekilde kullanmaktadır. 2007 yılında Hrant Dink'in katilinden sonra kurulan ve onun düşünsel mirası doğrultusunda yayınlar yapan *Nor Zartont* ile 2016 yılında kurulan *Avlaremaz*, aralarında birçok benzerlikler ve farklılıklar bulunan, öne çıkan gayrimüslim gençlik platformları olarak faaliyet göstermektedirler. Çocukluklarında 2003 Sinagog Saldırıları'nın travmasını yaşayan Yahudi gençler Gezi olayları ile başlayan dönemde bir arayış içine girdi ve *Avlaremaz* böyle doğdu.¹⁹

Agos yazarı Vartan Estukyan, *Neve Şalom* sinagoguna yapılan ikinci terör saldırısının (2003 saldırısı) 12. yıldönümünde, *Şalom* ve *Avlaremaz*'ın ılımlı eleştirellik bağlamında yazıları ile tanınan yazarları Riva Hayim, Karel Valansi, İrving Baruh ve Danny Baran'la saldırının Türkiye'deki Yahudi toplumuna etkileri üzerine bir söyleşi gerçekleştirdi. Gözümecilerin hemen hepsinin ortak eleştiri noktası; antisemitizmin Türkiye'de önemsenmediğinden dolayı saldırıların yıldönümünü anmalarının günümüz ana akım medyasında hemen hemen hiç yer almayor olmasıdır. Bu durum da onları geniş toplumun kendileri ile kenetlenmediğini düşüncelerine neden olarak hayal kırıklığına uğratmaktadır. *Şalom* ve *Avlaremaz* yazarı İrving Baruh saldırıların medyada anılmaması konusunda "İnsan 'kimliğimizle alakalı herhalde' diye düşünmeden edemiyor" yorumunda bulunur. *Şalom* yazarı Karel Valansi de şöyle der: "Saldırı sonrasında 'Bu sinagogları burada istemiyoruz', 'Yahudiler değil daha çok yoldan geçen Müslümanlar öldü' sözleri bizi çok yaraladı. Bugün ibadetimizi ancak çelik kapılar, polis güvenliği altında yapılabiliyor olmamızın sebebi de bu Yahudi karşıtlığı. İsrail politikalarını eleştirmenin Türkiye adresi haline geldik. En son bir öğretmen İsrail'e olan tepkisini Neve Şalom'un kapısına 'Yıkılacak mekân' yazarak göstermişti, bunun üzerine bir grup, yine bu sinagoga yürümek istemişti." Güvenlik konusunda İrving Baruh da şöyle devam eder: "Girişteki güvenlik önlemleri, her zaman ne kadar büyük bir tehlike altında olduğunuzu hatırlatıyor.

19. Bu kuşağın 2013'te biçimlenmesi için özellikle bkz. Süheyla Yıldız, "Asimilasyon ile Kimliklenme Arasında Bir Kuşak: Yahudi Gençlerinin Kimlik Stratejileri", Demet Lüksüti, Hakan Yücel (ed.), *Gençlik Halleri: 2000'li Yıllar Türkiye'sinde Genç Olmak*, Ankara, Efil Yayınevi, 2013, s. 195-221.

Özellikle ibadethaneden çıkar çıkmaz güvenlik görevlisinin, 'lütfe kapı önünde beklemeyin, hemen dağılın' uyarıları, tehlikeyi daha bariz hissetmemizi sağlıyor.²⁰

21. yüzyıl Türkiye'sinde de gayrimüslimlere yönelik dışlayıcı söylemler, Türklüğü yüceltmek, milliyetçiliği körüklemek amacıyla bazı siyasetçiler tarafından hâlâ üretilmektedir. Bu söylemlerin toplumsal etkisi, nefret söylemi, kimliksel taleplere tahammülsüzlük ve bazı örneklerde fiziksel şiddete kadar gitmektedir. Agos Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink de 19 Ocak 2007 yılında bu siyasal ve toplumsal bağlamanın sonucu katledilmiştir. Devlet büyükleri tarafından, Ermenilere yönelik dışlayıcı ifadeler içerikli öne çıkan önemli bir olay, 6 Ağustos 2014 tarihinde günümüzde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından bir televizyon programında gerçekleştirildi. Erdoğan, kendisinin Türk olmadığını yönündeki söylemleri yalanlamak için şöyle demişti: "Bana çok çırtın iftiralarda bulunuyorlar, mesela Gürcü dediler (oyşa 2004 yılında Gürcü kökenli olduğumu söylemişti) çok daha çırtın şeylerle *affedersin Ermeni* olduğum söylendi." Erdoğan, bu sözlerini, 10 Ağustos 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin hemen öncesinde sarf etmişti.²¹

Toplumsal ve siyasal tarihimize "*affedersin Ermeni*" sözleriyle geçen ve seçimler öncesinde söylenmesi nedeniyle milliyetçiliği besleyerek oy kazanma amacı olduğu söylenebilecek olan Erdoğan'ın bu ifadeleri, Ermeni toplumu tarafından hayal kırıklığı ile karşılandı. Agos, bu sözler karşısında, manşetten "Allah affetsin" sözleriyle yant vererek Erdoğan'ı açıkça eleştirmiş ve bu manşet çok ses getirmiştir. Erdoğan'ın etnik kimlikleri aşağılama içeren "*affedersin*" sözleri yeni değildi. Erdoğan, 10 Haziran 2011'de kendisi ve dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ile ilgili çok sayıda kitap yazıldığını ifade ederek, bu defa bütün azınlıkları rencide ederek "Bu kitaplar içerisinde ne Yahudiliğiniz ne Ermeniliğiniz ne affedersiniz Rumluğunuz, hiçbir şeyiniz kalmadı" demişti.²² *Nor Zartovk* ve *Avlarenmoz* bu ifadeleri fazlasıyla gündemine taşımıştır. Hatta *Avlarenmoz*'un "*Affedersin Antisemitizm*" adlı bir köşesi de bulunmaktadır.

20. Bkz. Vartan Estukyan, "Sanlı gökler de bizimle birlikte ağıyordu", Agos, 14 Kasım 2015: <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/1369/sanlı-gokler-de-bizimle-birlikte-agiyordu>
21. Bkz. "Affedersiniz bana çok çırtın şeylerle Ermeni diyenler oldu", <https://www.youtube.com/watch?v=dWUDRubqwnY>
22. Bkz. "Agos'un sözü: Allah affetsin", Agos, 7 Ağustos 2014, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/7737/agos-un-sozu-allah-affetsin>

Kimlik hareketleri birbirini etkiler ve besler ancak aktörlerle biçimlenirler. Bu platformlar gençlik platformları olmaları, kimliğin korunması ve tanıtılması ve nefret söylemiyle mücadele etmelerinden dolayı birçok benzer unsura sahiptir. Öte yandan bu platformlar özellikle aktörlerinin siyasî-kültürel kimlikleri ve düşüncel alt yapılarıyla da kısmen ayrışmaktalar. *Nor Zartovk*'da Türkiye solunun içinden gelen Agos çevresinden hareketle ortaya çıkan dışa açılma sürecinin bir yansıması olarak Ermeni kimliğinin sorunlarının yanı sıra toplumsal sorunlara da yoğun eğilim söz konusudur. *Avlarenmoz*'da ise genel olarak Yahudi kimliğinin sorunlarına ve son yıllarda artan antisemitizmle mücadeleyle uygun bir şekilde odaklanıldığına tanık olumaktadır.

Biz bu çalışmada otoriterleşme ve dışlayıcı popülizmin öne çıktığı bir dönemde azınlık gençlerinin sosyal medya platformları üzerinden yürüttükleri hak mücadelelerini, çeşitli örnekleriyle ve karşılaştırmalı bir perspektifle değerlendireceğiz. Türkiye'de bu iki oluşumun sosyal medyadaki yayınları üzerinden söz konusu otoriter atmosferde hangi konulara ne derece yoğunlaştıklarını, hangi yayın stratejileri yürüttüklerini, benzersiz konularda üslup farklarını ve ayrıtışan konularda faaliyetlerini, kısaca benzerliklerini ve farklılıklarını saha araştırması ve arşiv taramasına dayanan bir yöntem ile "kimliklenerek entegrasyon" ve "kimlik stratejisi" kavramları ekseninde ele alıp tartışacağız.

Avlarenmoz: Kimliklenme Sürecinin Yeni Aktörü Olarak Yahudi Gençliği

Avlarenmoz (Ladino dilinde konuşulan demek), "Yeni Türkiye'de" basında, sosyal medyada ve siyasî söylemlerde üretilen antisemitizm yüzünden Yahudilikleri hatırlatılan, dolayısıyla önceki kuşakların yaşadıklarına benzer bir dışlanmayı yaşayan ve böylelikle hak arama bilinci gelişen, inisiyatif alan, az sayıda ama etkin (12 kişilik bir ekiple yola başlamışlardır) çoğunlukla Yahudi aktivist gençlerin bulunduğu bir aktif sosyal medya örgütlenmesidir. *Avlarenmoz*'a göre ülkede antisemitizm hep vardı, AKP Hükümetleri esnasında çok daha bu söylemler sıklığı. ²³ Grubun üyelerinden Serdar Kuru-

23. Bu yaklaşıma örnek bir yazı için bkz. Betsy Penso, "Türkiye'de Antisemitizm: Bir Kültür Çeşidi Olarak 'Yahudi'", 26 Mayıs 2019, <https://www.avlarenmoz.com/2019/05/26/turkiyede-antisemitizm-bir-kultur-cesidi-olarak-yahudi-betsy-penso/>

cu nun yaptığı bir habere göre Yahudilerin bilinmemesi yüzünden de antisemitizme yatkınlık veya antisemit söylemlere ses çıkarmama eğilim var. Yahudi gençlerine göre bilimmezlik meselesi, İsraili ile bir tutulmak en temel sorunlardandır.²⁴

Yazarların önemli bir kısmı sol eğilimli olan *Avlaremaz* platformu, antisemitizmle mücadelede önemseyen Yahudi olmayan gençlerin de katkıda bulunduğu, yoğunlukla antisemitizmle mücadeledeyi esas alan, Ocak 2016'da kurulmuş yeni ama özellikle akademik ve entelektüel dünyada hızla tanınmaya başlanan bir örgütlenmedir.²⁵

Günümüzde, antisemitizm, sosyal medya ile daha da görünür olduğundan daha hızla yayılmaktadır. Böyle bir ortamda, sosyal medyada hızla yayınlan antisemitizmle anında mücadele edecek araçların gerekliliği ortaya çıkmıştı. *Avlaremaz*, sosyal medya, medya üzerinden her türlü antisemit, ayrımcı olayı tarayan bir mekanizma ile hızla bu olayların ve yayınların antisemit yönünü ifşa eden ve kınayan yayınlarıyla, bu boşluğu, Türkiye'nin basın özgürlüğü bağlamında kısıtlı bir dönemde doldurmuştur.

Platformun kurucularından ve önemli isimlerinden Eli Haligua, 25 Ağustos 2016'da yaptığı habere, *Yeni Akrit*, *Millî Gazete* gibi gazetelerin gündelik ürettikleri antisemitizmine artık şaşırmadığını belirtir ancak *Milliyet* gibi ana akım medyadan olan bir gazetenin 23 Ağustos 2016'da antisemit içerikli bir yazıyı yayınlamasını acı bir durum olarak görür ve *Milliyet*i eleştirir. Gazeteyi nefret söylemini sıradanlaştırmakla suçlar.²⁶

Bu genç oluşum, sosyal medyanın anımsalığını kullanmasıyla Yahudi cemaatinin Cumhuriyet'in kuruluşundan beri eşit yurttaşlık için geliştirdikleri çabalara hız kazandırmıştır. Öte yandan, *Avlaremaz*, toplumu neyin antisemitizm olup olmadığı konusunda da

bilgilendirmeyi ve dolayısıyla bu anlamda farkındalık oluşturmaya hedeflemektedir.²⁷

Avlaremaz gençleri, Yahudi cemaatinde sıkça dile getirilen sözcük olan ve hatta Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan ayrımcı ve dışlayıcı politikalar ve söylemler yüzünden zaman içinde cemaate içselleştirilmek meduriyetinde kalınan "kayader" (İtalyan dilinde susulum) geleneğine karşı kendinizi korumak amacıyla görmezden gelinen kimliğimiz için "konuşmalayız" diyorlar. Başka bir deyişle, *Avlaremaz*, dışa açılma ve mücadelede strateji olarak benimsemiş bir gruptur.

Avlaremaz'ın kurucularından İşıl Demirel, *Avlaremaz*'ın "konuşalım"dan kastının, Cumhuriyet tarihi boyunca uygulanan azınlık karşıtı politikalar yüzünden, neredeyse gelenek haline gelen ezilmişliğini, eşit yurttaş olarak görülmediğini dile getirme durumunu yıkararak, antisemitizmi dışlanmışlığı dile getirmek, böylelikle kimliğin korunmasını ve tanınmasını sağlamak olduğunu belirtmektedir. Demirele göre, *Avlaremaz*, Türkiye'nin antisemitizm güncesi tutan ilk oluşumdur.²⁸ *Avlaremaz* ilk kuruluş yılında, alanında ilklere bir olan, "Yahudi Gençleri Anlatıyor" adlı bir dosyayı okurlarına sunmuştur. Yahudi gençlerinin, kimliklerini nasıl tanımladıkları, antisemitizm ve dışlanma karşısında uyguladıkları stratejiler, gençlerin kendi ağzından aktarılmaktadır. Sözlü tarihe katkı sunan bu röportajlar, Yahudi kimliğinin tanıtılması, önyargılarla mücadele edilmesi ve böylelikle seslerinin duyurulması mücadelesinde önemli bir girişimdir.²⁹

Yahudi gençleri üzerine yapılan güncel saha araştırmasına dayanarak bazı çalışmalara göre Türkiye Yahudi gençlerinde antisemitizm, dışlanma ve asimilasyon tehdidi algısı güçlüdür.³⁰ Söz konusu çalışmaların verilerini toparlayacak olursak, 2003 sinagog patlamaları Yahudi gençlerinde yeni bir travma yaratarak derin iz bırakmıştır. Bu nedenle eski kuşaklara oranla siyasi bilincin arttığı görülmek-

24. Serdar Korkucu, "Ulus Musesi Lisesi Öğrencilerinin TikTok Videosu Üzerinden Antisemit Mesajlar", 1 Aralık 2022, <http://www.avlaremaz.com/2022/12/01/ULUS-MUSEVI-LISESI-OGRENCILERININ-TIKTOK-VIDEO-SU-U-ZERINDEN-ANTISEMIT-MESAJLAR-SERDAR-KORUCU/>
25. Gözde Kazaas, "Avlaremaz, hep beraber konuşmak için yayında", Ağos, 27 Ocak 2016, <http://www.wagos.com.tr/tr/yazi/14167/avlaremaz-hep-beraber-konusmak-icin-yayinda>
26. Bkz. Eli Haligua, "Ana akım medya, antisemitizmin sıradanlığı", 25 Ağustos 2016, <http://www.avlaremaz.com/2016/08/25/ana-akim-medya-antisemitizmin-siradanligi/>, Güncel bir örnek için ayrıca bkz. Sözçide Yahudi Sermayesi Odaklı Kompro Yazısı, *Avlaremaz*, 18 Ekim 2022, <https://www.avlaremaz.com/2022/10/18/sozcu-de-yahudi-sermayesi-odakli-kompro-yazisi/>

27. Bu konuda grubun web sayfasında özellikle "Afedersin Antisemitik", kategorisi zengin bir arşiv oluşturmaktadır. <https://www.avlaremaz.com/category/afedersin-antisemitik/>

28. Bkz. Erdal Aktas, "İşıl Demirel: Konuşmak bir isyan başlangıcı değil aslında, suskunluk geleneğinin yıkımı", <http://www.sivilasyafalar.org/2017/07/18/konusmak-bir-isyen-baslangici-degil-aslinda-suskunluk-geleneeginin-bir-yikimi/>

29. Bir örnek görüşme için bkz. Sihayla Yıldız, "Romina anlatıyor: 500 seneden fazladır burada olmamıza rağmen hâlâ Türk sayılmamamız beni çok üzüyor", Nisan 2016, <http://www.avlaremaz.com/2016/04/03/romina-anlatiyor-500-seneden-fazladir-burada-olmamiza-ragmen-hala-turk-sayilmamamiz-beni-cok-uzuyor/>

30. Bkz. Rifat N. Bali (ed.), "Genciz, Türküz, Yahudiyiz, Yeni Yahancı Degiliz?": Türk Yahudi Gençleri Anlatıyor, İstanbul, Libra Yayıncılık, 2017.

tedir. Buradan hareketle de genç kuşaklarda kimliksel farkındalık artmıştır. Bugünün Yahudi gençlerinin büyük bir bölümünün en belirgin özelliği, topluma eski kuşaklara göre daha fazla entegre olmaları ve eski kuşaklardan farklı olarak asimile olmamak için de mücadele ediyor olmalarıdır. Tüm bu veriler, görüldüğü gibi, *Avlarenmoz* yazarlarının söylemlerinde mevcuttur.

Platformda antisemitizme yoğunlaşmanın dışında, ayrıca Yahudi kimliğinin bu topraklardaki tarihi ve kültürel öğeler bağlamında tanıtılması üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Örneğin, bir zamanlar Trakya'daki kentlerde Yahudilerin izi sürülmüş ve Trakya'nın toplumsal yaşamında Yahudilerin yeri hakkında sözlü tarih ve arşivlere dayanan bir dosya hazırlanmıştır.³¹ Bu bağlamda Cumhuriyet tarihi boyunca antisemitizm, azınlık karşıtlığı olaylar, 1942 Varlık Vergisi, 1934 Trakya Olayları dosya şeklinde incelenmiş ve kamuoyna sunulmuştur.³²

Avlarenmoz platformunda diğer gayrimüslim azınlıkların haklarını savunan yazılara da bazen yer verilmektedir.³³ Böylece, bir yandan hak arama bilinci gelişmiş Yahudi kimliğinin oluşturulmasına katkı sunulmakta, öte yandan bu katkıyı sağlayan politize bir gençliğin olduğu gösterilmektedir. Ayrıca, bu yolla kimliğin görünürlüğü ve başka gruplarla dayanışmanın artırılması hedeflenmektedir. Ama platform *Nor Zartomk*'un aksine Kürt sorununa neredeyse hiç değinmemektedir!

"Yahudi kimlik hareketinin" genç bir temsilcisi olan platform, Yahudi cemaatinin kimliklenerek entegrasyon stratejisinin hem bir ürünü hem de geçmiş kuşakların yaptığı gibi lobicilik yapmak yerine bir gençlik hareketi olmayı tercih etmiş bir aktörüdür. Türkiye'de hemen her türlü sosyal, politik, ekonomik olumsuz olayın ardından Yahudilerin gösterilmesinden son derece şikâyetçidir. Özellikle sosyal medya aracılığıyla olumsuz gelişmelerin ardından yapılan antisemit paylaşımları, platformun öne çıkan yazarlarından Serdar Korumcu düzenli eleştirel yazılarıyla antisemitleri ifşa etmektedir. Örnek vermek gerekirse, 2018'den beri artan doların yükselmesi

birçok sosyal medya paylaşımcısı tarafından "Yahudilerin oyunu" olarak görülmüş, Korumcu da bu paylaşımları derleyerek yazısında hemen ifşa etmiştir.³⁴

Kamu kanalları dahil anaakım medyada antisemitizmi ifşa bağlamında Serdar Korumcu'nun *Avlarenmoz*'da *Payitaht Abdülhamit* dizisi nedeniyle toplumda yükselen antisemitizmi gösteren yazı dizisi de ayrıca önemlidir. Osmanlı Devleti'nin dağılma döneminin padişahı olan 34. Osmanlı padişahı Sultan Abdülhamit'in (1842-1918) hayatını anlattığını iddia eden *Payitaht Abdülhamit* dizisi, devlet kanalı olan TRT 1'de Şubat 2017'de başladı. Olukca popüler olan dizi, ilk günden itibaren birçok bölümünde açıkça antisemitizm yapmıştır. İsrail Devleti'nin kuruluşunu halk içinde düşmanlık yaratacak şekilde anlatmış, Yahudiler, tipik antisemit betimlemeler olan "zengin", "güçlü her şeye yeten üst akıl", "hain", "arkadan vuran" olarak resmedilmiş ve Osmanlı'nın düşmanı olarak gösterilmiştir. Mayıs 2019'da sezon finali yapan dizinin her bölümünden sonra, sosyal medyada antisemit ve nefret söylemi içerikli mesajlar paylaşılmış ve artık bu durum rutinleşmiştir.³⁵

Yahudi gençleri üzerine yapılan saha çalışmalarında görülmüştür ki Yahudi gençlerine göre günümüz Yahudi kimliği dini ritüeller kaynaklı bir kültüre dayanmaktadır.³⁶ O nedenle, dinle ilişkisi olmayan, son derece seküler ve kendini sol görüşlü olarak tanıtan Yahudilerin dahi dinle ilişkileştiği görülebilmektedir.³⁷ *Avlarenmoz*'un yayın politikası incelendiğinde de dini gün ve bayramlara, dini ritüellere ilişkin haberlere sıkça rastlanmaktadır.³⁸

34. Serdar Korumcu, "Yükselen Dolar Kuru Üzerinden Antisemitizm", 8 Ağustos 2018, <https://www.avlarenmoz.com/2018/08/08/yukselen-dolar-kuru-uzerinden-antisemitizm-serdar-korumcu/>

35. Bkz. Serdar Korumcu, "Payitaht Abdülhamit Dizisi Üzerinden Twitterda Antisemitizm", 25 Şubat 2017, <http://www.avlarenmoz.com/2017/02/25/payitaht-abdulhamit-dizisi-uzerinden-twitterda-antisemitizm-serdar-korumcu/>; Serdar Korumcu, "Bir Propaganda dizisi olarak Payitaht Abdülhamit", 28 Ekim 2017, <https://biaret.org/biamaag/kultur/191004-bir-propaganda-dizisi-olarak-payitaht-abdulhamit>

36. Bkz. Süheyla Yıldız, "Asimilasyon ile Kimliklenme Arasında Bir Kuşak: Yahudi Gençlerinin Kimlik Stratejileri", s. 195-221; Rifat N. Balı (ed.), "Geniz, Tükütüz, Yahudi", *Yahudi Yurtu Dergisi*, Türk Yahudi Gençleri Anlatıyor, İstanbul, Libra Yayınları, 2017.

37. Bkz. Eli Haligua, Avi Haligua, "Açlık ve zorluktan özgürlüğe: Pesah Bayramı", 21 Nisan 2016, <http://www.avlarenmoz.com/2016/04/21/aclik-ve-zorluktan-ozgurluge-pesah-bayrami-avi-haligua-eli-haligua/>

38. Güncel bir örnek için bkz. Moşe Levi, "İzmir Bet İsrail Sinagogu'nda geçirdiğimiz Simhat Tora geceleri", 15 Ekim 2022, <https://www.avlarenmoz.com/2022/10/15/izmir-bet-israel-sinagogunda-gecirdigimiz-simhat-tora-geceleri-mose-levi/>

Avlarenmoz'da, bir diğer göze çarpan durum da Holokost üzerine yapılan haberlerin sıklığıdır.³⁹ *Avlarenmoz*'un Holokost'a fazlasıyla eğilmesinden hareketle diyebilir ki: Türkiye Yahudilerinin doğrudan yaşamadığı Holokost, Yahudi gençliği nezdinde kimlik oluşturuca bir kolektif hafıza unsuru olarak ortaya çıkmaktadır.⁴⁰ Öte yandan, *Avlarenmoz*'un Holokost'u, antisemitizmle mücadele bağlamında antisemitizmi tanıtmak için kullandığını söyleyebiliriz.

Avlarenmoz'un yaygın politikası incelendiğinde aktarılan bir haberde adı geçen kişinin "Yahudi olmasının" da önemli unsur olarak sunulması dikkat çekmektedir. Örneğin, Nesi Altaras'ın bir haberin içeriği, sadece, Letonya'nın 29 Mayıs 2019'da seçilen yeni Cumhurbaşkanı'nın ailesinin Yahudi olmasına dayanmaktadır.⁴¹

Avlarenmoz'da, Türkiye'de antisemitizm ve Yahudilik ile ilgili olmayan – biraz azınlık hakları ile ilgili haberler hariç – başka bir ülke sorununa değinilmemektedir. Bu noktada Ermeni gençlik örgütlenmesi *Nor Zartonk*'tan ayrılmaktadır. *Nor Zartonk*, bir yandan Ermenilerin haklarını savunurken bir yandan da ülkedeki antidemokratik gördüğü her uygulamayı Ermenilerle herhangi bir ilgisi olmasa da gündemine almaktadır. Örneğin Kürt sorunu *Nor Zartonk*'un gündeminden hiç düşmezken *Avlarenmoz*'da bu konuda bir "hassasiyet" kurulduğu 2016 yılından itibaren henüz görülmemiştir.⁴²

Temelde Türkiye'de ve dünyada antisemitizmi, Yahudi kimliğini tanıtmayı ve azınlık karşıtlığını esas edinen bir oluşumda ülke meselelerine değinmene durumu doğal karşılanabilir. Ancak örneğin 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde İstanbul belediye başkanı seçimi iptali haberleştirilmezken İsrail'deki Nisan 2019'daki seçimler grubun sayfasında geniş yer almıştır. Bu durum neden önemlidir.⁴³

39. Bkz. Ritka Kurriel, "Holokost Anıtları ve Hissettirdikleri: Bos Sandalyeler", 31 Ocak 2019, <http://www.avlarenmoz.com/2019/01/31/holokost-anitlari-ve-hissettirdikleri-bos-sandalyeler/>

40. Bu konuda özellikle bkz. Rifat Bali, (ed.), "Geniz, Türküz, Yahudiyiz, Yertli Yahancı Değiliz", *Türk Yahudi Gençleri Anlatıyor*, İstanbul, Libra Yayıncılık, 2017.

41. Bkz. Nesi Altaras, "Letonya'nın Yeni Cumhurbaşkanı'nın Ailesi Yahudi", 8 Haziran 2019, <https://www.avlarenmoz.com/2019/06/08/letonyanin-yeni-cumhurbaşkaninin-ailesi-yahudi/>

42. Tabii Kürt sözcüğü hiç geçmiyor, Kürtlerle ilgili hiçbir haber yapılmıyor da değildir. Güncel bir örnek olarak bkz. "İsrail'deki Kürdler Sukot Bayramı'nı festival havasında kutluyor", 12 Ekim 2022, <https://www.avlarenmoz.com/2022/10/12/israiledeki-kurdler-sukot-bayramini-festival-havasinda-kutluyor/>

43. Bkz. Nesi Altaras, "İsrail'de Hükümet Kurulmadı, Tekrar Seçime Gidiliyor", 30 Mayıs 2019, <https://www.avlarenmoz.com/2019/05/30/israile-hukumet-kurulmadi-tekrar-seccime-gidiliyor/>

Ancak Türkiye'deki seçimler, Yahudi kimliğini ilgilendirdiği zaman *Avlarenmoz*'un dikkatini çekmektedir. Aynı örnekten hareket edilirse, 31 Mart'a İstanbul belediye başkanı seçilen Ekrem İmamoğlu'nun başkanlığının iptali ve bu bağlamda kamuoyunun da mutabık olduğu demokrasinin ihlaline değinilmezken, İmamoğlu'nun bütün azınlıkları kucaklayıcı söylemlerinde sürekli Yahudileri de anması *Avlarenmoz*'un dikkatini çekmiştir.⁴⁴

Yine, aynı şekilde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın son yıllardaki orotier uygulamaları eleştirilmezken, antisemit çıkışları ile bilinen Erdoğan'ın antisemit bir söylemi haberleştirilmektedir.⁴⁵ Erdoğan hakkında özellikle son yıllarda eleştirel yayın yapmanın gücüğü düşünüldüğünde bu durum da ayrıca önemli bir ayrıntı olarak göze çarpmaktadır. Buradan hareketle, söz konusu kimlik hareketinde, kimlik muhalefeti aşamayan çelişkiler içinde bir kuşak ve bazı "milliyetçi" unsurlar da görülmektedir diyebiliriz.

Ancak Türkiye gibi bir ülkede antisemitizm eksilmediği için mücadele edilecek malzeme de eksilmemektedir. Bu anlamda, antisemitizmle mücadele zaten büyük enerji gerektirdiğinden bu durumun başka konulara odaklanmayı engelleyebileceğini de göz ardı edemeyiz!

Sonuç olarak; *Avlarenmoz*, Yahudi kimliğinin korunması ve tanıtılmasına katkı sağlayan, Türkiye'de antisemitizmle mücadele açısından önemli, kendine özgü özellikleri olan (içinde bazı Müslümanların da bulunduğu) bir gençlik grubudur. Platformun, antisemitizmin topluma anılması bağlamında etkisi önümüzdeki yıllarda muhtemelen artarak sürecektir.

Nor Zartonk: Hrant Dink'in İzinde Ermeni Gençlik Kimlik Hareketi

Nor Zartonk (Ermenicede Yeniden Uyanış anlamında) sivil toplum inisiyatifi, Hrant Dink'in 19 Ocak 2007'de öldürülmesinin hemen ardından Mart 2007 yılında Türkiye Ermeni gençleri ön derliğinde İstanbul'da kuruldu. *Nor Zartonk*, kimliksel bir uyanışı

44. Betsy Benso, "İmamoğlu: Bu şehirde azınlık diye bir kavram yok", 25 Haziran 2019, <https://www.avlarenmoz.com/2019/06/25/imamoglu-bu-sehirde-azinlik-diye-bir-kavram-yok/>

45. "Erdoğan konuşmasında Yahudi vatandaşları kor olarak ortaya koydu", 14 Mart 2019, <http://www.avlarenmoz.com/2019/03/14/erdogan-konusmasinda-yahudi-vatandaslari-kor-olarak-ortaya-koydu/?fbclid=IwAR2impU7LI3BBBzEozFTbjA4TTH-LOu3kgeYnRUJFDtrRD7peRhestU>

temsil ederken bir yandan da Ermenilerden hareketle ezilen tüm halkların, gurupların, sınıfların eşit, özgür bir şekilde var olmaları için çaba harcamaktadır. Bu açıdan, Hrag Papazian, *Nor Zartonk*'u, *intersectionality* teorik çerçevesinden saha araştırmasına dayanarak inceler ve *Nor Zartonk*'un amaçları, ideolojisi, aktivizminin niteliği bağlamında *intersectional* karakter taşıyan bir oluşum olduğunu belirtir.⁴⁶

Ermenilerin kimliklenerek entegrasyon stratejisinin içinde doğarak bu stratejinin bir aktörü olup Ermeni kimliğinin yeniden inşasında etkili bir rol oynayan sosyalist kimlikli *Nor Zartonk*, sosyalist kimliği sayesinde azınlık olmanın içe kapanmayı gerektiren cemaatleştirici etkilerinden kurtulmayı da böylelikle başarmış olmaktadır. Agos'un açtığı kimlik hareketinden beslenerek (ancak özerk bir grup olarak kimlik hareketini sürdürmek amacıyla) ortaya çıkıp Ermeni kimliğinin dangalanmasının ve dışlanmasının ortadan kaldırılması ve de kimliğin tanıtılması konusunda önemli faaliyetlerde bulunan *Nor Zartonk* grubu, günümüz Türkiye'sinde önemli kimlik hareketlerinden birini oluşturmaktadır.⁴⁷

Az sayıda kişiden oluşan ama toplumsal harekette etkin bir gençlik grubu olan bu gençler, çok dilli radyoları *Nor Radyo* aracılığıyla medyayı, internet sayfaları ve sosyal medyadaki hesaplarıyla da sosyal medyayı etkin kullanarak yürüttükleri kimlik hareketini beslemektedirler. Çeşitli araştırmalar, yayınlar yapmakta ve bunları zengin bir arşiv oluşturan internet sayfalarında paylaşmaktadırlar. *Nor Zartonk*, Ermeni kimliğini, kültürünü, Anadolu'daki Ermeni mirasını, 1915 Tehcirini, ülkedeki toplumsal-siyasal sorunları da kapsayan dergi de çıkarmaktadır. Bu inisiyatifin Temmuz 2010'da

46. Hrag Papazian'ın *Nor Zartonk* aktivistleri ile İstanbul'da 2014-2015 yıllarında yarı yapılandırılmış görüşmelerle yaptığı saha araştırmasına dayanan aşağıdaki çalışması verileri, Ermenilerin kimlik stratejilerini yürüten aktörleri olarak gördüğümüz *Nor Zartonk* yöneticileri ile yaptığımız aşğıda sunacağımız saha araştırmanın verilerini güçlendirmektedir. Bkz. Hrag Papazian, "Between Gezi Park and Kamp Armen: the intersectional activism of leftist Armenian youths in Istanbul", *Turkish Studies*, Aralık 2016, s. 1-16. https://www.researchgate.net/publication/311938690_Between_Gezi_Park_and_Kamp_Armen_the_intersectional_activism_of_leftist_Armenian_youths_in_Istanbul

47. Bkz. Pinar Selek, *Les possibilités et les effets de convergences des mouvements contestataires, sous la répression: les mobilisations au nom de groupes sociaux opprimés sur la base du genre, de l'orientation sexuelle ou de l'appartenance ethnique, en Turquie*, Doktora Tezi, Tez Danışmanı: Samim Akgözü, Strasbourg Üniversitesi, 101-Hükuk, Siyaset Bilimi ve Tarih Doktora Okulu, Siyaset Bilimi Bölümü, 7 Mart 2014 tarihinde savunması yapılmış, s. 61-73.

kurduğu Ermeni Kültürü ve Dayanışma Derneği'nde de (son birkaç yıldır dernek kapalı durumdur) herkes açık Ermenice dil dersleri, konferanslar, tarih atöyeleri, anma etkinlikleri düzenlenmiştir. *Nor Zartonk*, siyasi faaliyetlere yoğunlaşırken, dernek ise Ermenice dil kursları gibi kültürel faaliyetlerin yapıldığı bir alan idi.⁴⁸

Yılları genel olarak 18-30 arasında değişen *Nor Zartonk* çevresi, farklı bir siyasal-toplumsal bağlamın yani Ermeni cemaatinin kimliklenerek entegrasyon stratejisinin içinde doğan ve/veya gelişen kuşaktır. Başka bir deyişle, bu kuşak, Türkiye'de 1915'in kanu-yunda açıkça tartışılmaya başlandığı, genelde kimlik hareketlerinin, özele Agos gazetesi ve çevresinin önderliğinde Ermeni kimlik hareketinin gelişmeye başladığı, 1915 ve sonrası hakkında geniş bir literatürün oluştuğu, özellikle Ermeni cemaatinde dernekleşmeler aracılığıyla (örneğin bu süreçte Ermeni kimliğini korumak ve tanıtmak amacıyla Ermeni hemşehri dernekleri kurulmuştur) örgütlenmenin yoğunlaştığı, sosyal medyanın önem kazandığı bir dönemde doğan ve/veya yetişen kuşaktır.⁴⁹

Bu gençler, kimliklenerek entegrasyon stratejisinin kuşağına mensup oldukları için topluma eski kuşaklara oranla daha fazla entegredirler. Saha araştırmamıza ve özellikle Ermeni gençleri üzerine yapılan güncel saha araştırması verilerine dayanan bir araştırmaya göre Ermeni gençleri, günümüz Türkiye'sinde entegre olmamaktan değil, dışlanmaktan ve/veya asimilasyondan şikâyetçidirler.⁵⁰

Hrant Dink'in, Ermenilerin Cumhuriyet tarihi boyunca dışlandı, yurtaşlık hakları konusunda eşitliğin hiçbir zaman olmadığı bağlamındaki düşünceleri ve hak talebi, daha sonrasında da bu düşünceleri yüzünden öldürülmesi, Ermeni gençlerinin bir kısmı üzerinde siyasallaşarak mücadele bağlamında önemli bir etki doğurmuş ve bu bağlamda Dink cinayeti Ermeni gençlerinin hak

48. A.g.e., s. 68, 71-72. Ayrıca bkz. <http://www.norzartonk.org/>

49. Bkz. Hakan Yücel, Şilheyra Yıldız, "Kimliklenerek Topluma Bütünleşme: Türkiye'deki Ermeni ve Yahudi Örgütlenmeleri Aktörlerinin Kimlik Algıları ve Stratejileri", *Alternatif Politika*, Cilt 7, Sayı: 3, Ekim 2015, s. 564-619.

50. Hakan Yücel'in (Umur Yedikardeş ile) 2016-2017 yılları arasında 18-30 yaş aralığında Ermeni gençleri ile yaptığı saha araştırmasına dayanan Türkiye'de Ermeni gençleri üzerine hazırladığı çalışması için bkz. Hakan Yücel, "Günümüz Türkiye'sinde Ermeni Gençleri Olmak: İstanbul'daki Ermeni Lisesi Mezunları Gençlerin Kimlik Algıları, Kimlik Kaynakları ve Kimlik Stratejileri", *Alternatif Politika*, Cilt: 11, No: 2, Haziran 2019, s. 401-429. Ayrıca bkz. Hakan Yücel & Umur Yedikardeş, *Ayrıyış İçinde Bir Kuşak: Günümüz İstanbul'unda Ermeni Lisesi Mezunları Gençleri*, Libera Yay, Kasım 2019.

arama bilinciyle hareket etmeleri bağlamında "tarihsel bir kurucu olay" olmuştur. Hrant Dink cinayeti, *Nor Zart'ok* örneğinde Ermeni gençleri için toplumsal muhalefet için bir referans noktası olmuştur.⁵¹ *Nor Zart'ok*'un yönetiminde yer alan iki önemli isim, Levon Demirci ve Marsel Balçık, Hrant Dink'in öldürülmesinin kendileri ve Ermeni gençleri üzerindeki etkisini şöyle aktarırlar:

Hrant Dink'in öldürülmesinin Ermeni gençliği üzerinde etkisi inanılmaz derecede olmuştur. Örneğin ben, o güne kadar Ermeni kimliğini açıklamaktan korkardım ama o günden sonra politik bilincim gelişmeye başladı. Ermeni kimliğimin geleceği için mücadele etmeye başladım. Sadece Ermeni kimliği için değil bu ülkede bütün ezilenler için mücadele etmeye başladım. *Nor Zart'ok* burada benim için önemli bir araç oldu (Levon Demirci, *Nor Zart'ok* üyesi).

Hrant'ın katli Ermeni gençlerini ikiye ayırdı. Birinci grupta korkuyu arttırdı. Ben dahil ve birçok arkadaşının da dahil olduğu grupta ise Hrant bile vurulduysa –ki bence Hrant vurulacak da bir şey yapamıyorduk– demek ki bizim artık vurulmamak için yeni bir strateji üretmemiz gerekiyor fikrini yarattı. Hrant abi öldürüldükten sonra dışarı çıkmak, toplumsal hareket başlatmak aslında başka kişilerin öldürülmesini engelledi. Çünkü bence o cinayete amaç, Ermenileri sindirmektir ama tam aksi bir sonuç çıktı. Sinmedik. Böyle olunca da aslında kendimizi korumuş olduk. Bence Hrant Dink cinayeti, sadece Ermeni aydınına yönelik bir cinayet olmasının da ötesinde aydınlarla yönelik bir cinayettir. Biz bu cinayetin gerçek katillerinin bulunması için mücadele ederken aynı zamanda ülkedeki aydın cinayetlerine de dikkat çekmek istiyoruz (Marsel Balçık, *Nor Zart'ok* üyesi).

Günümüz Türkiye'sinde Ermeni gençliği, kimliklenerek entegrasyon stratejisiyle oluşan yeni bir siyasal-toplumsal ortamın doğurduğu bir kuşağa mensuplardır. Karl Mannheim, "kuşak" ve "toplumsal kuşak" kavramlarını ele aldığı metninde bir kuşağın oluşması için aynı tarihsel-toplumsal birliğin ortak kaderine katılmanın gerektiğini belirtir.⁵² Buradan hareketle, Ermeni gençleri, kimliklenerek entegrasyon stratejisiyle oluşan toplumsal mücadele ortamının kuşağıdır diyebiliriz. Yine, günümüz Ermeni gençliği, Jean-Claude Lagrèe'nin "yeni toplumsal kuşak" kavramıyla da açıklanamayız mümkündür. Lagrèe, "yeni toplumsal kuşak" kavra-

manı şöyle tanımlar: "Aynı zamanda yaşamının, benzer toplumsal deneyimlerle yaşanmanın, benzer bir toplumsallaşma sürecini yaşamının, hatta aynı kolektif kimliğe başvurunun birbirine yaklaştırdığı bireyler topluluğu."⁵³ Bu kolektif kimlik, aynı mekânı paylaşma, aynı travmayı yaşama üzerine kuruludur. Bu bağlamda kuşağı tanımlarken algıların ve yaşamışlıkların belirleyici olduğunu belirtmek gerekiyor.⁵⁴

Bu bakımdan, gençlerin doğrudan deneyimledikleri ve dınyu ve düşünce ortaklığına yol açan kuşak oluşturuvcu ilk büyük toplumsal tarihsel olay olan 2007 Hrant Dink suikastının, bir mücadele belleği oluşturarak Ermeni gençleri örneğinde politik bir "2007 kuşağı" oluşturduğundan söz edebiliriz.

Derya Fırat "19 Ocak 2007 Kuşağı" tanımlamasıyla, Ermeniler arasında ilk kez sosyal medya aracılığıyla bir araya gelen, eşzamanlı olarak evrensel değerlere ve Ermeniliğe vurgu yapan bir politik kuşağın oluştuğunu belirtmektedir.⁵⁵ Bu bağlamda, *Nor Zart'ok*'un bir diğer önemli ismi Sayat Tekir'in hem Ermeniliğe hem de evrensel değerlere hem toplumsal sorunlara vurgu yapan aşağıdaki sözleri, Derya Fırat'ın "19 Ocak 2007 Kuşağı" ve bizim de "2007 kuşağı" kavramsallaştırmalarımızı anlamanız bağlamında açıklayıcıdır:

Nor Zart'ok, bütün halkların geleceği için mücadele eden sosyalist bir halk hareketidir. Ama tabi bir taraftan da Ermeni toplumu yok olmasın, devam etsin kaygınız da var. Hrant Dink cinayeti bize bunu çok iyi hatırlattı. Ama kimlik yok olmasın diye de Ermeniler Ermenilerle evlensin değil düşüncemizi! Örneğin; Ermeni kültürünü yaşatmak gibi faaliyetlere önem veriyoruz. Bence sınıf mücadelesi verirken kimlik sorunu da unutmamalı! *Nor Zart'ok* "bizi" düşünüyor. Yani bu ülkedeki tüm insanları. Bugün Ermeniler rahat içinde yaşıyorlar diyelim. Bu durum, bütün sorunları çözecek mi? Tabii ki çözmeyecek. Çünkü bu kimlikten başka kimliklerimiz de var. Eğer cinayetçi bir toplumdaysanız gece dışarda yürüyen kadın Ermeni de olsa Türk de olsa Kürt de olsa bir korku yaşayacak. Ki şu an böyle bir toplumdaki ve politik atmosferde yaşıyoruz! Ülkedeki adaleti ve sosyal adaleti

53. Bkz. Jean-Charles Lagrèe, "Générations", *Les Annales de Vaucluse*, No: 30-31, 1991, s. 25-45.

54. Jean-Jacques Amyot, *A la recherche de liens entre les générations*, Presses de EHSP, 2016, s. 8.

55. Derya Fırat, Öndercan Muti, Tuba Emiroğlu, "Gezi Direnişi vesilesiyle: Türkiye'de Politik Kuşaklar ve '19 Ocak Kuşağı'", Derya Fırat, Cihan Erdal (der.), *Devrimci bir pusula: Gezi*, Ayrintı Yayınları, 2017, s. 159-167.

51. Hrag Papazian, a.g.y., s. 8-9.

52. Bkz. Karl Mannheim, *Le problème des générations*, 1990, s. 58-69.

çözmediğiniz sürece, eşittiği tahsis etmediğiniz sürece ne olacak? Yine sınıflar arasındaki, cinsiyetler arasındaki o derin farklar devam edecek- tir. Proleter olan bir Ermeni yine proleter olmasının getirdiği sorunları yaşayacaktır ki fazlasıyla yaşıyor! (Sayat Tekir, *Nor Zartontk* üyesi).

"19 Ocak 2007" ve/veya "2007 kuşağı" olarak *Nor Zartontk*'un, mücadele belleğiyle hareket ederek Gezi direnişindeki aktif tavrı, politik bir kuşak olduğunun diğer bir kanıtıdır. Gezi direnişi, söz konusu gençlik için, biçimlenmiş bir politik bütün olarak ortak tepkilerini ve taleplerini ortaya koyabildikleri bir fırsat olmuştur. *Nor Zartontk*, bu direnişteki görünürlüğü sonrasında ulusal ve uluslararası arenada daha çok tanınır olmuştur.⁵⁶

Agos yazarı Pakrat Esturkyan'ın aşağıda bahsettiği *Nor Zartontk*'ın Gezi direnişinde kullandığı pankartlar hem kimliklenerek entegrasyon stratejisi bağlamında hem de "19 Ocak 2007"/"2007 kuşağını" kuşağını temsil etmek bağlamında önemlidir:

Gezi direnişi sırasında parkta *Nor Zartontk* inisiyatif de bir çadır kurmuştu. Çadırın önüne şöyle pankartlar asmışlardı; 'Musa dağında' 40 gün direndik Gezi'de 13. gündeyiz; 'Mezarlığımızı' aldınız, parkımızı alamayacaksınız? Mesela Musa Dağı meselesinde, geniş topluma, o iki olay arasındaki benzerlikten kaynaklı o yakıştırmayı *çözümlenmek kalıyor*. Bu *çözümlenme* sağlandığı takdirde o milliyetçi ezberler alt üst olacaktır! (Pakrat Esturkyan, Agos yazarı).

Bu gençler, Ermenilerin sorunlarına karşı son derece duyarlı ve ilgili olduklarını ama "cemaatçi" olmadıklarını, yayınlarında buna dikkat ettikleri gibi sol içi tartışmalarda da taraf olduklarını hatta "Ermeni olmaktan çok solcu" Ermeni sorunuyla ilgilendiklerini özellikle belirtmektedirler. Bu gençlik grubu, aynı zamanda 1950'li

56. Bkz. Hrag Papazian, a.g.y., s. 11, 14.

57. Musa Dağı Direnişi, Anadolü'nün tarihinde geçmiş en önemli direniş hareketlerinden biridir. Hatay, Antakya'daki Musa Dağı'nın eteklerindeki altı köyün sakinlerinin büyük bir kısmı, 1915'te Ermenilerin tehirci emri geldiğinde, bu emre uymaktansa ata yurdunda kalıp direnmeyi, hayatta kalma mücadelesi vermeyi tercih ederek Musa Dağı'na çıkarak direnişi başlatırlar. Bkz. Franz Werfel, *The Forty Days of Musa Dağı*, New York: The Modern Library, 1934. <https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.46219/page/n1>

58. Gezi Parkı'nın bir kısmı 1930'lara kadar Şurp Hagop Ermeni Mezarlığı idi. Kent- sel dönüşüm ile mezarlık yıkıldı. Bkz. Aris Nalcı, "Gezi Parkı'na Neden Soykurum Anıtı dikilMEMElidir!", 15 Haziran 2013. <http://www.norzartontk.org/gezi-parki-na-neden-soykurim-aniti-dikilmemelidir/>

yıllarda oluşan ama daha sonra önemli ölçüde kesintiye uğramış olan Ermeni sol geleneğini de canlandırmayı amaçlıyorlar. Dijital medya organlarında sık sık HDH, Kürt sorunu, çeşitli siyasal ve toplumsal sorunlar hakkında haberler yaptıklarını özellikle vurgulamaktalar...

Nor Zartontk'ü, Ermeni gençlerinin kendi aralarında entelektüel tartışmalar yapması için Ekim 2004 tarihinde bir mail grubu olarak kurdular. Sonra Hrant Dink'in öldürülmesinin ardından ete kemiğe bütündü Mart 2007'de. *Nor Zartontk* bir halk hareketidir, siyasetin içindedir. 1915'in devamı olarak Ermeniler hala öldürülüyorlar, dışlanıyorlar... İşte bu yüzden bizim *adalet arayışımız var*. *Ermeni sosyalistler Cum-huriyet'ten* önceden beri bu topraklarda vardı, hem de çok güçlü bir şekilde. Solu bile Türklerle başlatmalarına karşılık Mesela Türkiye'de 50'lerde çıkan *Nor Or Gazetesi* çevresi daha çok sosyalist Ermenilerden oluşmuş bir çevre. Onları örnek alıyoruz demiyoruz ama onlara yakı- nız. Hrant zamanının Agos'una yakınız. Biraz ÖDP'ye, biraz Sosyalist Unut Derneği'ne yakınız. Mesela son iki bahsettiğim *örgütlemeler* Ermeni olmayan yapılar bunlar. Zaten şimdiki HDH'nin bir birleşeniyiz. Biz Ermeni olduğumuz için *Nor Zartontk*'u çıkarmadık. Türkiye'de bir- çok kimlik hareketinde olduğu gibi biz solcuyduk zaten. Solcu olduk, ondan sonra bu konularla ilgilendik. Ermeni ve solcu olduğumuz için değil ya da Ermeni olduğumuz için değil de solcu olduğumuz ve Ermeni olduğumuz için bu ülkede böyle bir şeyin eksikliğini göterek faaliyetlerimize başladık. Bu anlamda örnek aldığımız kişileri veya kurumları Ermeni, Türk ya da Kürt oldukları için değil daha çok hayat görüşlerinden dolayı, daha demokratik daha özgür, daha esi bir ülke kurmak istedikleri için örnek alıyoruz" (Sayat Tekir, *Nor Zartontk* üyesi).

Nor Zartontk hareketine göre günümüz Ermeni kimliği yeniden şekillendirilmeli ve seküler bir kimlik oluşturulmalıdır:

2012-2013 arasında Samatya'da yaşlı Ermeni kadınlara karşı siste- matik bir şekilde saldırılar yaşandı ve yaşlı bir Ermeni kadına karşı nefret cinayeti işlendi. O kadının, 85 yaşında Maritsa Küçük'ün, darp edilerek öldürülmesi büyük bir şok yarattı Ermenilerde.⁵⁹ Korktuk. Bu olaydan sonra kiliseden "susun" tarzında bir vaaz gelmişti. Bence bugün kilisenin etkisi Ermeniler üzerinde artarak devam ediyor. Mesela o "susun konuşmayın" vaazı... Vaaz şeklinde açıklanması... Din adamları bunu söyleme cesaretinde bulunabiliyorlar! Ben bunu doğru bulmuyorum." (Levon Demirci, *Nor Zartontk* üyesi)

59. Bkz. "Maritsa Küçük Cinayeti ve Samatya'daki İlk Saldırı", 25 Ocak 2013. <http://www.norzartontk.org/maritsa-kucuk-cinayeti-ve-samatya-da-ilkci-saldirilar/>

Kiliseyi aşan kültürel bir devrimin gerçekleşmesi lazım. 20. yy. başında sekülerleşme anlamında bir rönnesans yaşamıştır Ermeniler. Ama bu süreç 1915'teki katliamlarla, tehçirle kesilmiştir. Bugün bu rönnesansın yeniden başlaması lazım yoksa tamamen yok olacağız. Bugün Ermeniler, kilisenin, gerici unsurların daha fazla denetim altında. Genel toplumun durumuna paralel olarak böyle bir realite var. Bugünden ortalamaya bir Ermeni'yi alıp 20. yy. başındaki ortalama bir Ermeni'yle karşı karşıya koyduğunuzda, geçmişten gelen kişi'ne biçim insanlarla muhatap oluyorum ben ya' der. Bunu tüm Türkiye toplumunu için de söyleyebiliriz! (Marsel Balçık, *Nor Zartontk* üyesi)

Genç kuşak Ermeniler, genellikle, topluma kimlikleriyle entegrasyonlarını tamamlamış, seküler ancak Ermenice konuşma alışkanlıklarını büyük ölçüde yitirmiş kişilerden oluşuyor. Bu kuşak, özgüvenli ama gelecekte de kaygılı bir kuşaktır. Gençler, eşzamanlı olarak, hem cemaatleşmeden kaçınarak Ermeni kimliğini yeni koşullarda yeniden üretmeyi hem de geniş toplumun her alanında Ermeni olarak asimile olmadan var olmayı hedeflemektedirler.⁶⁰

Saba araştırmanızın ve *Nor Zartontk* üzerine yapılan diğer saha araştırmalarının⁶¹ sonuçlarına, *Nor Zartontk* örgütlenmesinin genel olarak faaliyetlerine, faaliyetlerini anında duyurdukları yayın organları internet sitelerine, radyo ve dergi yayınlarına ve de basın açıklamalarına bakıldığında *Nor Zartontk* üyelerinin "cemaatçilikten" uzak durdukları görülmektedir. Bu bakımdan, Yedikardeşler ve Yücel'in Ermeni lisesi mezunu gençler üzerine yaptığı yukarıdaki bazı tespitleri, *Nor Zartontk* hareketinin gençleri ile uyusmaktadır.

Nor Zartontk'ün toplantılarının, sosyal medyadaki etkinliklerinin herkeşe açık olması ve iletişim için daha çok Türkçenin kullanılması, örgütlenmede Ermeni olmayanlara da açık olma durumunun önemsenen bir konu olduğunu gösteriyor. Görüşmelerimizden Levon Demirci'nin anlattıkları hem *Nor Zartontk* hem de *Nor Zartontk*'ün 2010'da kurduğu ve son yıllarda kapalı olan Ermeni Kültürü ve Dayanışma Derneği'nin söylemi ve bu örgütlenmelerin "Yeni Türkiye'de Ermeni kültürünü tanıtmaya çabaları hakkında önemli bilgiler vermektedir:

60. Bkz. Hakan Yücel, "Günümüz Türkiye'sinde Ermeni Genç Olmak: İstanbul'daki Ermeni Lisesi Mezunları Gençlerin Kimlik Algıları, Kimlik Kaynakları ve Kimlik Stratejileri...", s. 410-426.

61. Örneğin bkz. Hrag Papazian, a.g.y., s. 1-16.

Bu derneğin adı Ermeni Kültürü ve Dayanışma Derneği. "Dayanışma" da var derneğin isminde tıpkı *Nor Zartontk*'ün ideolojisinde olduğu gibi! Etkinliklere Ermeni olmayanlar da geliyor, gelişmeler istiyoruz zaten. Ermenilik üzerine sohbetler, tartışmalar yürütüyoruz. Yani Ermeni kimliğini tanıtmaya yönelik çalışmalarımız oluyor. Herkese açık Ermenice kursu veriyoruz mesela, bu da önemli bir adım. Tarih atöyeleri yapıyoruz. Biliyorsunuz resmi tarih kitaplarımız hâlâ bizim hakkımızdaki birçok şeyi yazmıyor! 1915 mesele! Bir Varlık Vergisi mesela. Herkese açık bu tarih atöyelerimiz sayesinde halkların birbiri daha iyi tanınmasına vesile oluyoruz diyebilirim. İnternet üzerinden 2000'e yakın takipçimiz var. Ayrıca kimi gazetelerde de etkinliklerimizi yayınlıyoruz. Sosyal medyayı iletişim amacıyla fazlasıyla kullanıyoruz (Levon Demirci, *Nor Zartontk* üyesi).

Nor Zartontk grubunun diğer toplumsal gruplarla kurduğu dayanışma ilişkisi, "güçlü bir toplumsal hareket sınıma çabası"ndan öte bir "amacı" da taşımaktadır. Kültürel kimlik hareketlerinin önemli bir sorunu olan cemaatsel içe kapanmayı önlemeyi de amaçlayan bu çaba, *Nor Zartontk* grubunun oluşturuçularının hareketine taşıdığı sol kimliğini daha da güçlendirmektedir. Kapitalist düzenin sömürülen unsurlarının çeşitliliği, bu grubun farklı bağlarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Ve dolayısıyla *Nor Zartontk*, Ermeni kimliği başta olmak üzere ezilen tüm toplumsal grupların ve kimliklerin, iktidar ve toplumsal adaletsizlikler nezdinde savunuculuğunu yapmaktadır. Örneğin, *Nor Zartontk*, 17 Ocak 2009'da kurduğu *Nor Radyo* aracılığıyla "dünyanın tüm sesleri birleşsin" sloganından yola çıkarak son yıllarda ülkemizin fazlasıyla maruz kaldığı milliyetçiliğe, cinsiyetçiliğe, militarizme, türçülüğe ve ekolojik tahribata karşı; eşitliği, özgürlüğü, kardeşliği, barışı ve ekolojik yaşamı savunan programlar yapmaktadır. *Nor Radyo*, alternatif yayıncılığı ile ana akım medyanın yayınlamadıklarına ışık tutarken, çok dilli program ve ezgileri ile dünyanın tüm seslerini bir araya getiriyor.⁶²

Nor Radyo'yu kuranlar evet Ermenidir ama bugüne dek bu topraklarda var olan 15 dilde yayın yapmıştır. Ermenilerin yanı sıra, sorunu olan herkesin sesi olmaya çalışan, tüm ezilenlerle dayanışan bir radyodur. Mücadelemizi enternasyonalist bir bakış açısıyla, cinsiyetçi olmayan,

62. *Nor Radyo* üzerine saha araştırmasına dayanarak yarıntılı bir çalışma için bkz. Figen Algül, "An Internet Radio from Turkey as an Example of Community Radio: *Nor Radyo*", *AJIT-e-Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt 4, No. 12, Bahar 2013, s. 76-102. https://ajit-e.org/?menu=pages&page=details_of_article&id=73

homofobik olmayan bir bakış açısıyla yapmamız gerektiğine inanıyorum. Radyomuzda iki tane LGBTİ, iki tane kadın programı var, bir tane ekoloji programı var. Şu an yok ama hayvan hakları programımız da vardı. Genel dil Türkçe çünkü derdimizi herkesin anlamasını istiyoruz. Bu hedeflere ulaşmak için merkeze aldığımız ideoloji de sosyalist ideolojidir. "Nor Zartonk nedir?" metnini bile birçok dehta değiştirdik, giderek daha sol bir yere geldi. Sermaye karşıtı, emekten yana tavır alan bir tarafa geldi. Hareketimizde daha önceleri sadece Ermeniler vardı, şimdi sadece Ermeniler yok. İlk başlarda herkes solcu da değil, muhafazakâr olanlar vardı, "Süryaniler, Türkler gelmesin" diyenler de vardı. Ama zamanla bu konudaki sorunlar aşıldı (Sayat Tekir, Nor Zartonk üyesi).

Nor Zartonk'un Türkiye Ermenilerinin geleceğinin daha iyi olması için çözüm talepleri; Devletin Batı Ermenicesinin yaşatılması için çalışmalarında bulunmasından başlayıp 1915'in soykırım olarak resmen tanınmasına veya Diasporadaki (Türkiyeli) Ermenilere yurttaşlık verilmesine kadar girmektedir. Nor Zartonk üyesi Marsel'e göre bunlar gerçekleşirse Türkiye'nin demokratikleşmesi ve diğer halkların da daha çok özgülleşmesi için bir yol açılacaktır. Marsel, son yıllarda Devletin, Ermeni cemaatinin ve sivil toplum kuruluşlarının 1915'in kurbanları için anımlar düzenlemesini çözüme giden somut adımlar olarak görmez:

Soykırımdan sonra Batı Ermenicesi durmaya başladı. Bu dilin yaşaması için Türkiye'de resmi dil birden fazla olmalıdır. Kültürün devamı için dilin yaşaması lazım. Kültür şu an tiyatro, halk oyunu, müziğe sıkışmış durumda. Bugün bile alıp izlediğiniz bir şey Ermeni kültürü. Biz soykırım resmen tanımışın, zarar olanların zarar tazmin edilsin, Diasporadaki Türkiyeli Ermenilere yurttaşlık verilsin, soykırımın failleri işfa edilsin istiyoruz. Biz şöyle diyoruz, tamam insanlar ölmüş analım onları ama vakit sadece anma vakiti değildir. Orada bir adaletsizlik var. Somut talepler üzerinden ilerlemeliyiz. Bir soykırım var bunun zarar görenleri var, bunu inkâr eden bir Devlet var. Bunlar varken karşılıklı ağlaşıp konu kapatılmaz. Ermenistan-Türkiye sınırının açılması sağlanmalıdır. Bugün Talat Paşa, Enver Paşa Türkiye'ye Cumhuriyeti getiren insanlar olarak tarih kitaplarında geçiyorlar. Oysa bu insanların işfaşı lazım çünkü bunlar soykırımcıdır, katildir. *Özelle geçmişiyle yüzleşme lazım. Bunlar olursa Türkiye demokratikleşir ve diğer halklar da bu rüzgârdan olumlu anlamda etkilenir.*" (Marsel Balçık, Nor Zartonk üyesi)

Nor Zartonk, Türkiye toplumu ile Ermenistan toplumu ve Ermeni diasporası arasında diyalog oluşturmaya önem vermektedir. Hrant Dink'in kişiliğinde simgeleşen, diyalog arayışı, sorunları ve zıtlıkları açığa dille getirme ve diyalog yoluyla çözüme cabası, Nor Zartonk'un söylem ve pratiklerine de hâkimdir. Ermeni Diasporası ile Türkiye toplumu arasında diyalog zemini oluşturmak, kendi deyimleriyle "köprü oluşturmak", bazı önyargıları yıkmak için mücadele etmek aynı zamanda günümüz Ermeni toplumunun kimlik stratejini yürütücü aktörlerinden Nor Zartonk'un topluma entegrasyon kapasitesini de göstermektedir. Nor Zartonk, bunu karşılıklı olarak Ermeni Diasporası (ve Ermenistan) ile Türkiye toplumu arasında iletişim kanalları açarak yürütmeyi tercih etmektedir. Başka bir deyişle, devletler arasında değil toplumlar arasında köprü kurma cabası içindedirler:

Biz diaspora konusunda arabulucu gibi çalışıyoruz. Diasporadaki Ermenileri buraya getirmeye çalışıyoruz. Türkiye'de Ermeni kimliğini nasıl yaşattığımıza, Ermeni okullarının olduğunu, Ermenice okuyup öğrenebildiğimizi anlatıyoruz onlara *çünkü bilmiyorlar bizim burada nasıl bir şekilde Ermeni kimliğini yaşayabildiğimizi*. En son diasporadan gelen bir Ermeni ile Müstümanlaştırmış Ermenileri konuştuk, tartuştuk. Diasporadaki Ermeniler genel olarak Müstümanlaştırmış Ermeniler hakkında çok önyargılılar. Bu buluşmalar ve tartışmaların karşılıklı anlayış ve tanıma için faydalı olduğuna inanıyorum (Levon Demirci, Nor Zartonk üyesi).

Bitirirken...

Ermeniler ve Yahudiler, hâlâ tam yurttaş olarak görülmeyip "tehdit unsuru", "küfür malzemesi" olarak ele alınabilmektedir. Sağ popülizmin yükseldiği dönemlerde bu durum daha da sık yaşanmaktadır. Yukarıda incelediğimiz bu ögütlenmeler bu olguyu kabullenip bununla mücadele eden ögütlenmelerdir.

Avlaremnoz'un kurulduğu dönem 2013 Gezi Parkı Eylemlerinin ertesinde otoriterliğin, hamasetin ivme kazandığı bir dönemdir. Öte yandan bu dönem, çelişkili olarak, sivil toplumun geliştiği, küreselleşmenin hız kazandığı, genç kuşakların entegrasyonunun yasadığı ama dışlanmanın devam ettiği, sosyal medyada aktivizmin yoğun yaşandığı bir dönem oldu ve olmayı da sürdürüyor. Dolayısıyla, kimlikli haklar, eşit yurttaşlık hakları bağlamında bilinçlenen, politikleşen azınlık gençlik oluşumlarının oluşması ve eleştirellik göstermesi kaçınılmazdır. *Avlaremnoz* zengin bir veri tabanı sunan

internet sitesi üzerinden sunduğu makale ve araştırmalarla, kimliği, geçmişin ve günümüzün azınlık karşıtı ve antisemit bütün olaylarını hatırlayarak ve hatırlatarak kurulamaktadır.

Avlarenmoz, kurulduğu günden itibaren Türkiye'de antisemitizmin var olduğunu belgelerle ve araştırmalarıyla kanıyoşuyla paylaşmaktadır. Dolayısıyla *Avlarenmoz*'un "Devlete iyi geçime" derdi yoktur, "tarikte sadece olumlu unsurları öne çıkarma" kaygısıyla hareket etmemektedir. *Avlarenmoz*, 500. Yıl Vakfının hoşgörü söyleminin tersine eşit yurttaşlık söylemi üzerinden kimliği görünür kılmak istemektedir. Ayrıca *Avlarenmoz*, 500. Yıl Vakfının zamanında iddia ettiğinin aksine 1915'i (Tehcir) bir soykırım olarak kabul etmektedir.

Nor Zartork gençlik örgütlenmesinin de kurulduğu günden itibaren azınlıkların ve hatta sınıfsal gruplar da dahil bütün ezilenlerin haklarını savunurken Devleti, kurumlarını, siyasi liderleri açıkça eleştirdiklerini saptadı. *Avlarenmoz* gençlik örgütlenmesinin ise bu konuda çok daha temkinli olduklarını gördük. Toplumsal meseleleri dert edinme, ele aldığımız Ermeni örgütlenmelerinde ve kurumlarında en az Ermeni kimlik meselelerine eğilme kadar önem taşıırken, Yahudi cemaatinin söz konusu ele aldığımız örgütlenmelerinde bu durumun daha az olduğu görülmüştür.

Öte yandan bu iki grubu birleştiren birçok ortak kaygı ve değer vardır. Ermeni ve Yahudilerde dışı açılma sürecinin artarak sürmesinin, bu gruplarda dışlanma kaygısının bitmiş olmasıyla değil de dışlanmaya karşı daha etkin mücadele edilmesi gerektiği yönünde bir anlayış birliğinin oluşmasıyla açıklanmak daha doğru olacaktır. Bir megapoli içinde yaşayan ama çok küçük bir nüfus oluşturan bu etnik gruplar, hızlı modernleşmenin de etkili olduğu asimilasyon tehdidini gelecekleri için önemli bir kaygı unsuru olarak yaşıyor. Hem küreselleşmenin hem de sağ popülizmin ve ırkçı söylemlerin yükseldiği bu çelişkiler döneminde, bu iki gençlik grubu, bir yandan hak mücadelesi verip tehditlere ve hakaretlere tepki gösterirken öte yandan etnik kimliklerini ve ona bağlı kültürel değerleri, pratikleri yaşatma mücadelesi vermekteler.

Kaynakça

- Aktar, A. (2006). *Varlık Vergisi ve 'Türkçeleştirme' Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aktaş, E. (2017). "İşıl Demirel: Konuşmak bir isyan başlangıcı değil aslında, suskunluk geleneğinin yıkımı!" <http://www.sivilsalfalar.org/2017/07/18/konusmak-bir-isyan-baslangici-degil-aslında-suskunluk-geleneğinin-bir-yıkımı/>

- Algül, F. (2013). "An Internet Radio from Turkey as an Example of Community Radio: Nor Radyo", *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology*. Cilt 4, No. 12, Bahar 2013, s. 76-102. https://ajit-e.org/?menu=pages&p=details_of_article&id=73
- Altaras, N. (2019). "Letonyanın Yeni Cumhurbaşkanının Ailesi Yahudi", 8 Haziran 2019, <https://www.avlarenmoz.com/2019/06/08/letonyanın-yeni-cumhurbaşkanının-ailesi-yahudi/>
- Altaras, N. (2019). "İsrail'de Hükümet Kurulmadı, Tekrar Seçime Gidiliyor", 30 Mayıs 2019. <https://www.avlarenmoz.com/2019/05/30/israilde-hukümet-kurulmadı-tekrar-seçime-gidiliyor/>
- Amnot J.-J. (2016). *A la recherche de liens entre les générations*. Presses de EHESP.
- Aslan, A. A. (2019). "Türk siyasi hayatında yeni dönem: Sektörler versus muhafazakar popülizm", *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, s. 116.
- Balı, Rıfat N. (2017). "Genciz, Türk'üz, Yahudi'yiz, Yurti Yabancı Değiliz": *Türk Yahudi Gençleri Anlatıyor*. İstanbul: Liba Yayıncılık.
- Balı, Rıfat N. (2014). *Azınlıkları Türkçeleştirme Meselesi Ne İdi? Ne Değildi?*. İstanbul: Liba Yayınları.
- Balı, Rıfat N. (2010). *Cumhuriyet Yıllarında Türkiye Yahudileri: Bir Türkçeleştirme Serüveni (1923-1945)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baruh, I. (2021). "Varlık Vergisi Gerçeği mi?" *Avlarenmoz*, 29 Kasım 2021, <https://www.avlarenmoz.com/2021/11/29/varlik-vergisi-gercegi-mi-irving-baruh/>
- Baykan, T. S. (2017). "Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları", *Millîye Dergisi*, 41 (1), s. 164.
- Bora, T. (2003). "Türk Milliyetçiliği ve Azınlıklar: Azlıklar, ekaliyetler, siğuntılar...", *Toplumsal Tarih*, No. 117, Eylül 2003, s. 80-85.
- Bozarslan, H. (2013). *Histoire de la Turquie: De l'Empire à nos jours*. Paris: Éditions Tallandier.
- Caymaz, B. (2005). "Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinde laiklik tartışmaları", *Bilgi ve Bellek*, No. 4, s. 173-185.
- Çağatay, S. (2009). *Türkiye'de İslam, Laiklik ve Milliyetçilik: Türk Kimdir?*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çağatay, S. (2002). "Kemalist dönemde göçre iskan politikaları: Türk kimliği üzerine bir çalışma", *Toplum ve Bilim*, no. 93, Yaz 2002, s. 218-239.
- Estükyan, V. (2015). "Sanlı gökler de bizimle birlikte ağılıyordu", *Ağos*, 14 Kasım 2015: <http://www.agos.com.tr/tirazi/13369/sanki-gokler-de-bizimle-birlikte-agiliyordu>
- Frat, D. Muti, Ö. Emiroğlu, T. (2017). "Gei Direnişi vesilesiyle: Türkiye'de Politik Kuşaklar ve '19 Ocak Kuşağı'", *Fırat, Derya, Erdal, Çihan, Devrimci bir pusula: Gezi, Ayrıntı Yayınları*, 2017, s. 159-167.
- Halgua, E. (2016). "Ana akım medya, antisemitizmin sıradanlığı", 25 Ağustos 2016. <http://www.avlarenmoz.com/2016/08/25/ana-akim-medya-antisemitizmin-siradanligi/>

- Haligua E., Haligua A. (2016). "Açlık ve zorluktan özgürlüğe: Pesah Bayramı", 21 Nisan 2016, <http://www.avlaremnoz.com/2016/04/21/acik-ve-zorluk-tan-ozgurluge-pesah-bayrami-avi-haligua-el-haligua/>
- Kazaz, G. (2016). "Avlaremnoz, hep beraber konuşmak için yayında", Ağos, 27 Ocak 2016, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/14167/avlaremnoz-hep-beraber-konusmak-icin-yayinda>
- Korucu, S. (2022). "Ulus Musevi Lisesi Öğrencilerinin TıkTok Videosu Üzerinden Antisemit Mesajlar", 1 Aralık 2022, www.avlaremnoz.com/2022/12/01/ULUS-MUSEVI-LISESI-OGRENCILERININ-TIKTOK-VIDEOEUSU-UZERINDEN-ANTISEMIT-MESAJLAR-SERDAR-KORUCU/
- Korucu, S. (2018). "Yükselen Dolar Kuru Üzerinden Antisemitizm", 8 Ağustos 2018, <https://www.avlaremnoz.com/2018/08/08/yukselen-dolar-kuru-uzerinden-antisemitizm-serdar-korucu/>
- Korucu, S. (2018). "Bir Propaganda dizisi olarak Paytaht Abdülhamid", 28 Ekim 2017, <https://bianet.org/bianet/kultur/191004-bir-propaganda-dizisi-olarak-paytaht-abdulhamid>
- Korucu, S. (2017). "Paytaht Abdülhamit Dizisi Üzerinden Twitterda Antisemitizm", 25 Şubat 2017, <http://www.avlaremnoz.com/2017/02/25/paytaht-abdulhamid-dizisi-uzerinden-twitterda-antisemitizm-serdar-korucu/>
- Kula, Onur B. (2019). "Politik popülizm dili neden ve nasıl araçsallaştırır?", *Folklor/edebiyat*, Cilt 25, Sayı: 100, 2019/4, s. 811.
- Kurriel, R. (2019). "Holokost Anıtları ve Hissettirdikleri: Boş Sandalyeler", 31 Ocak 2019, <http://www.avlaremnoz.com/2017/01/31/holokost-anitlari-ve-hissettirdikleri-bos-sandalyeler/>
- Lagrée, J.-C. (1991). "Générations", *Les Annales de Vaucluse*, No: 30-31, 1991, s. 25-45.
- Levi, M. (2022). "İzmir Bet Israel Sinagogu'nda geçirdiğimiz Simhat Tora geceleri", 15 Ekim 2022, <https://www.avlaremnoz.com/2022/10/15/izmir-bet-israel-sinagogunda-gecirdigimiz-simhat-tora-geceleri-mose-levi/>
- Mannheim, K. (1990). *Le problème des générations*. NATHAN, 1990.
- Mouffe, C. (2018). *Pour un populisme de gauche*, Eds. Albin Michel, s. 22-24.
- Müller, J.-W. (2016). *What is populism?*, University of Pennsylvania Press, s. 9.
- Nalcı, A. (2013). "Gezi Park'ına Neden Soykırım Anıtı dikilMEMELİdir?", 15 Haziran 2013, <http://www.norzarionk.org/gezi-parkina-neden-soykirim-aniti-dikilmemelidir/>
- Paltı, C. (2016). "Mozağin Kayıp Parçası: Trakya Yahudileri (1/15)", 24 Aralık 2016, <https://www.avlaremnoz.com/2016/12/23/mozaigin-kayip-parcasi-trakya-yahudileri-315/>
- Papazian, H. (2016). "Between Gezi Park and Kamp Armen: the intersectional activism of leftist Armenian youths in Istanbul", *Turkish Studies*, Aralık 2016, s. 1-16, https://www.researchgate.net/publication/311938650_Between_Gezi_Park_and_Kamp_Armen_the_intersectional_activism_of_leftist_Armenian_youths_in_Istanbul
- Penso, B. (2019). "İmamoglu: Bu şehirde azınlık diye bir kavram yok", 25 Haziran 2019, <https://www.avlaremnoz.com/2019/06/25/imamoglu-bu-sehirde-azinlik-diye-bir-kavram-yok/>
- Penso, B. (2019). Türkiye'de Antisemitizm: Bir Küfür Çeşidi Olarak "Yahudi", 26 Mayıs 2019, <https://www.avlaremnoz.com/2019/05/26/turkiyede-antisemitizm-bir-kufur-cesidi-olarak-yahudi-betsy-penso/>
- Selek, P. (2014). *Les possibilités et les effets de convergences des mouvements contestataires, sous la répression: les mobilisations au nom de groupes sociaux opprimés sur la base du genre, de l'orientation sexuelle ou de l'appartenance ethnique, en Turquie*, Doktora Tezi, (Tez Danışmanı: Samim Alğözü), Strasbourg Üniversitesi, 101-Hükuk, Siyaset Bilimi ve Tarih Doktora Okulu, Siyaset Bilimi Bölümü, 7 Mart 2014, s. 61-73.
- Sinan B. T. (2017). "Halkçılık ve Popülizm: Türkiye Vakası ve Bir Kavramın Kullanımları", *Mülkiye Dergisi*, 2017, 41 (1), s. 162.
- Şimşek, S. (2004). "New Social Movements in Turkey Since 1980", *Turkish Studies*, Cilt 5, No: 2, Yaz 2004, s. 111-139.
- Taşkın, Y. (2016). "Popülizm tartışmaları üzerinden son yerel seçimleri anlamak", 12 Aralık 2019, [402](https://www.biriktindergisi.com/hatfalk/9838/populizm-tartismalari-uzerinden-son-yerel-secimleri-animsamak-XIO-Algaaz8kToprak_Z_(1992).Populizm_ve_Turkiyedeki_boyutlari_Tarih_ve_Demokraside-Tarik_Zafer_Tunayaya_Armağan_Istanbul_Cem_Yayınları_s.42-65.Werfel_F_(1934).The_Forty_Days_of_Musa_Daglı_New_York_The_Modern_Library_1934_https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.46219/page/n1Yıldız_A_(2010).Ne_Mutlu_Türküm_Diyelimiz_Türk_Ulusal_Kimliğinin_Erno-Seküler_Sınırları_(1919-1938)_İstanbul_İletişim_Yayınları.Yıldız_S_(2020).En_Quete_de_Reconnaissance_Les_Juifs_et_les_Arméniens_en_Turquie_Contemporaine_İstanbul_Libra_Yayınları.Yıldız_S_(2016).Romina_anlatıyor_500_seneden_fazladır_burada_olmamıza_rağmen_hala_Türk_sayılmamamız_beni_çok_üzüyor_Nisan_2016_https://www.avlaremnoz.com/2016/04/03/romina-anlatiyor-500-seneden-fazladır-burada-olmamıza-rağmen-hala-türk-sayılmamamız-beni-cok-uzuyor/Yıldız_S_(2013).Asimilasyon_ile_Kimliklenme_Arasında_Bir_Kuşak_Yahudi_Gençlerinin_Kimlik_Stratejileri_Demet_Lüklüsti_Hakan_Yücel_(Der.)_Gençlik_Halleri_2000'li_Yıllar_Türkiyesinde_Genç_Olmak_Ankara_Etil_Yayınevi_s.195-221.Yücel_H_Yedikardeş_U_(2019).Arayış_İçinde_Bir_Kuşak_Günümüzün_İstanbulunda_Ermeni_Lisesi_Mezunları_Gençler_Libra_Yayınları.Yücel_H_(2019).Günümüz_Türkiyesinde_Ermeni_Genci_Olmak_İstanbuldaki_Ermeni_Lisesi_Mezunu_Gençlerin_Kimlik_Algıları_Kimlik_Kaynakları_ve_Kimlik_Stratejileri_Alternatif_Politika_Cilt_11_No_2_Haziran_2019_s.401-429.Yücel_H_Yıldız_S_(2015).Kimliklenerek_Toplumla_Bütünleşme_Türkiyedeki_Ermeni_ve_Yahudi_Orgütlenmeleri_Aktörlerinin_Kimlik_Algıları_ve_Stratejileri_Alternatif_Politika_Cilt_7_Sayı_3_Ekim_2015_s.564-619.</p>
</div>
<div data-bbox=)